

LA PASTORALITAT DE LA *SUMMA DE PAENITENTIA* DE SANT RAMON DE PENYAFORT: UNA VIA ÈTICA I UNA VIDA RECONCILIADA

Antoni BABRA BLANCO

«L'Europa cristiana deu molt a l'obra de grans moralistes cristians. Artífexs del camí històric ensenyant i educant els pobles: els sants Benet, Ciril, Metodi, Bernat, Domènec, Francesc d'Assís, Albert el Gran, Tomàs d'Aquino, Ignasi de Loiola, Joan de la Creu, Alfons M. de Liguori. Ens han indicat una via de l'ètica cristiana fent de la nostra existència un itinerari vers Déu.»¹ Aquestes paraules de Joan Pau II reconeixen la fecunda escola de predicació moral que ha cristianitzat Europa des de les seves arrels.

Crec que, amb tota justícia, Ramon de Penyafort completa aquesta llista de predicadors de veritats cristianes, de la vida reconciliada i de la unitat europea.

Aquest article tracta fonamentalment de la funció pastoral que tingué la *Summa de penitència*,² utilitzant principalment la seva tercera part, el llibre III, *Sobre les penitències i les remissions*; posteriorment farem notar la projecció pastoral de la *Summa* sobre els penitents.

El mètode serà una hermenèutica pràctica aplicativa en el camp de la penitència i de l'evangelització. Partim del text de la *Summa de penitència* destacant-ne els pressupòsits vàlids: la intencionalitat pastoral del text, les condicions històriques del seu temps i la teologia moral de la seva època amb continguts

1. Vegeu: «Los valores éticos son la vía para la salvación de la sociedad», discurs de Joan Pau II als participants en el III Congrés Internacional «Ètica y Sociedad contemporánea», de la «Sociedad santo Tomás de Aquino», celebrat a l'«Angelicum» de Roma, el 28 de setembre de 1991.

2. Citarem la versió en català: RAMON DE PENYAFORT, *Summa de penitència. Cartes i documents* (Clàssics del Cristianisme 75). Introducció de Llorenç Galmés; traducció de Jaume Fàbregas, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya – Fundació Enciclopèdia Catalana 1999, pp. 65-128. Darrera edició llatina: X. OCHOA – A. DíEZ (eds.), *Summa de paenitentia, Liber III, Tit. XXXIV, De paenitentis et remissionibus* (Universa Bibliotheca Iuris, vol. I, t. B), Roma 1976, cols. 793-884. Sigla: SP.

penitencials. Altres aspectes hermenèutics a considerar (mentalitat del text i mentalitat de l'interpret) es donen per entesos, ja que allargarien excessivament el present article.

L'articulació de la nostra exposició seguirà aquest esquema: 1) *situació* del nostre personatge —sant Ramon de Penyafort— en el temps; 2) *descripció* breu del *context històric* de l'època; 3) *gènere literari* de la *Summa de penitència* (llibre *Sobre les penitències i les remissions*), remarcant els trets d'acció pastoral sobre el penitent en el context de l'acte judicial-sacramental de la confessió; 4) definició de la *qualitat de la vida ètica* segons Ramon de Penyafort (basada en el compliment del dret canònic i dels principis de la moral); 5) *anàlisi detallada de la vida reconciliada* (basada en la pràctica de la vida cristiana, en l'oració i la penitència); 6) finalment, *relaciona l'acció pastoral sobre el penitent amb la via ètica de la penitència privada*.

L'article centra el seu interès a mostrar les dues claus interpretatives de la pastoralitat de la *Summa de penitència*, que són, en la nostra opinió, *una via ètica i una vida reconciliada* (òbviament, sotmesa als imperatius de la seva època). Tanmateix, el camí de la perfecció cristiana, de la via ètica i de la vida reconciliada no s'improvisen. Caldrà una acció pastoral que ajudi a refer el camí que el pecador penedit havia perdut. Ramon de Penyafort, atent a aquesta realitat, va oferir als homes del seu temps una via ètica on destacava l'aspecte misericordiós-jurídic-penitencial («resta que sol·lícitament correguem cap al port del repòs i la serenor eterna»),³ i també una vida reconciliada que consistia en el valor de la recta intenció de l'amor a Déu i al pròisme («cercar-ne la via recta, necessària i infal·lible, que és la penitència».)⁴

Pel que fa al significat del concepte de «penitència», la teologia medieval parla de *paenitentia* («penediment», «remordiment de consciència», «tensió interior») o bé *poena* («punir», «satisfacció»), que és el que utilitza fra Ramon; en canvi, després del Concili Vaticà II, la teologia prefereix parlar de *reconciliatio* («retrobar l'amistat amb Déu»).

Emmarquem ja sense més la significació biogràfica de fra Ramon de Penyafort, de l'Orde de Predicadors (1185-1275), en l'avinentesa dels quatre-cents anys de la seva canonització, el 29 d'abril de 1601.

1. Ramon de Penyafort, teòleg barceloní de consell i de ciència

Un dels més grans eclesiàstics que ha tingut mai l'església de Barcelona ha estat, sens dubte, el tan admirat com oblidat sant Ramon de Penyafort, de l'Orde

3. «Introducció», en *SP*, llibre III.

4. «Restat ut ad portum quietis ac serenitatis aeternae, solliciti festinemus, inquirentes viam rectam, necessariam et infallibilem, quae quidem est paenitentia» (cf. «Introducció», en *SP*, III).

de Predicadors. Estudià a l'escola catedral de Barcelona, fou ordenat de prevere i exercí de professor o *scriptor* de la mateixa escola. Vers l'any 1219, els dominics, fundats per sant Domènec de Guzmán, havien arribat a Barcelona per beneplàcit del bisbe de la ciutat, Berenguer de Palou. En l'efervescència de les grans ciutats medievals hi trobem el frares mendicants, dominics i franciscans, i entre ells Ramon de Penyafort. Va ser un frare amant de la pau, del consell i de l'estudi de les lleis eclesiàstiques; atret vivament pel do inefable de la contemplació de les veritats divines; religiós sacrificat en el ministeri pastoral de la penitència, en el convent barceloní de Santa Caterina.

Frater Raymundus catalanus, hispà d'origen, català de nació i professor de dret canònic —tal com a ell mateix li agradava de presentar-se en els afers públics—, havia nascut probablement vers l'any 1185 prop de Vilafranca del Penedès, l'actual Santa Margarida i els Monjos, i morí a Barcelona en 1275, a l'edat de noranta anys. Enguany celebrem el quart centenari de la seva canonització, que tingué lloc el 29 d'abril de 1601, després de no poques vicissituds patides en el seu procés. Finalment, fou declarat sant de l'Església catòlica pel papa Climent VIII. Diuen que la seva canonització va ser la primera en l'actual basílica de Sant Pere del Vaticà. No endebades fra Ramon fou confessor i capellà del papa Gregori IX. Fou un home de consell equilibrat, madur i pràctic, estudiós i d'elevada espiritualitat. Aquestes tres facetes, degudament equilibrades, són els elements imprescindibles per a una tasca educativa en la formació de la consciència personal.

Fra Ramon fou un home estudiós del dret canònic i la moral. Profundament convençut del poder medicinal i judicial del sacerdot que confessa, en virtut del poder de les claus de lligar o deslligar els pecats, fra Ramon de Penyafort restarà sempre disponible a oir la senzilla confessió del penitent que s'atansa al tribunal de la misericòrdia divina, sia aquest el rei Jaume I, sia el papa Gregori IX, sia els nobles cavallers mercaders de Barcelona, sia qualsevol ànima que volgués ser perdonada dels pecats i orientar la seva vida segons el voler de Déu. Fra Ramon ensenya en la *Summa de penitència* que la confessió haurà de ser «amarga, ràpida, íntegra i freqüent» (cf. *SP*, 23),⁵ requisits d'una veritable confessió tal com disposà el Concili IV Lateranense (1215). El pare provincial fra Suero Gómez volia uns confessors ben preparats en el ministeri sagrat de la penitència i, per tant, la *Summa de penitència* va complaure a bastament els seus desitjos. En 1223 comença a escriure la *Summa confessorum* o *Summa de casibus*, presentada en 1225. La darrera redacció fou al convent de Santa Caterina de Barcelona, vers l'any 1229.

5. «Sequitur quae sint necessaria ad veram confessionem. Ad hoc dicas quod quattuor, videlicet, quod sit amara, festina, integra et frequens» (*SP*, III, 23).

2. El context històric de l'època. La via ètica de la predicació popular

La predicació popular —mitjà pastoral per excel·lència— ha de ser moralista per naturalesa. S'ha d'orientar a la salvació de les ànimes, i així s'orienta la *Summa de paenitentia*. Aquest era el concepte medieval de la predicació evangèlica. La predicació ha de moure a la via ètica de la reforma dels costums, i això comporta la vida reconciliada obtinguda per la remissió dels pecats en una veritable confessió.

Al costat de la predicació popular i les *Summae de penitentia* hi ha un dels puntals bàsics de la renovació de l'Església en els segles XII i XIII: l'enfortiment del dret canònic com a instrument legal de la reforma dels costums civils. Les penes eren canòniques: transgredir normes, com ara no respectar la gent no armada (clergues, monjos, infants, dones i pobres), era castigat amb l'excomunió. El dret canònic es configurava com a educador de costums civils davant l'aparició dels nous estils de vida, principalment a les ciutats. El dret canònic i la penitència compliren així les funcions de regeneració moral de la gent, gràcies a la presència de clergues enmig de les ciutats, els nous ordes mendicants dels franciscans i dominics, notables confessors i predicadors pastoralistes de l'Evangeli.

Vers l'any 1230 es produeix una gran expansió de la corona catalano-aragonesa pel Mediterrani. Jaume Vicens Vives explica en el seu llibre *Notícia de Catalunya*⁶ que l'ensorrada del poder musulmà a mitjan segle XII donà oportunitat que la gent de muntanya repoblessin les terres conquerides i arribessin fins a les viles del litoral. Aquesta gran emigració de la muntanya cap a la terra baixa va ser un factor de desenvolupament de Catalunya que Jaume I va saber aprofitar per a l'expansió mediterrània i que Ramon de Penyafort, de nobilíssima descendència penedesenca, va missionar. La reforma dels costums a través del dret canònic i del judici penitencial dels casos de consciència, atesos en la pastoral penitencial, s'opera en un moment de gran puixança econòmica i d'expansió territorial catalana. No és gens estrany que la *Summa de penitència* demani al confessor que s'informi sobre la condició social del penitent: «*Qui, o sigui si el pecador és home o dona, jove o vell, noble o plebeu, lliure o esclau; si és constituït en dignitat o ofici o si és un privat; si està sa de ment o casat; clergue o laic; consaguini, afí o estrany; cristià, heretge o pagà, etc.*»⁷

Honorí III, el 4 de febrer de 1221, recomanà als bisbes que donessin als freres de l'Orde de Predicadors les llicències necessàries per a «oir les confessions dels penitents i donar-los un consell saludable».⁸ El papa encarregà als dominics la dedicació pastoral de la confessió. Per tant, calia elaborar una

6. J. VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona: Proa 1999, p. 23.

7. *SP*, III, 31.

8. Cf. Llorenç GALMÉS, «Introducció», en *Summa de penitència*, 20.

teologia pràctica en ordre a la predicació i a la formació de confessors idonis. Així, doncs, primer s'havia de predicar la fe, després vindria la confessió i el consell espiritual.

A ciutat, mentrestant, tingueren un gran predicament els frares dominics i els franciscans. Especialment els primers, car molts mercaders (per exemple, a Barcelona) se sentien ben interpretats per la predicació dels mendicants, que revaloritzaven la feina dels mercaders. La predicació raimundina fou popular-moralista i missional. En els centres urbans, la pobresa i l'oració dels frares mendicants atreia l'admiració de la gent i sempre van ser molt respectats pels seus bons exemples de vida cristiana, austeritat i ciència. Endemés, els frares mendicants de Catalunya s'identificaren ràpidament amb el poble pel fet que molts provenien de les classes humils, predicaven en català —com sant Ramon de Penyafort, també sant Vicenç Ferrer— i influïren en el Terç Orde Seglar; alguns notables van optar fins i tot per aquest gènere de vida evangèlic. La burgesia ajudava econòmicament la construcció dels grans convents, les magnífiques esglésies on podien congregar gran nombre de fidels. Un exponent ben clar fou el magnífic convent de Santa Caterina de Barcelona. Es tractava, doncs, de les funcions de predicador de l'Evangeli i confessor de les ànimes.

Com afirma J. Aurell, el mercader creia que «el temps de la salvació i el temps dels negocis es reunien per primer cop en la unitat de la vida espiritual».⁹ En les culpes i pecats de l'home de negocis de la baixa Edat Mitjana, la salvació, que ve del més enllà, assolia la seva eficàcia, en el més ençà, en el sagrament de la confessió. A l'hora de la mort del mercader barceloní, sempre hi havia el frare dominic que escoltava la confessió de l'agonitzant. Aquest, en mostra d'agraïment, de remissió dels pecats i sufragi per la seva ànima disposava en testament unes importants possessions, deixes o diners als religiosos dominics. Dins l'espiritualitat del mercader amb tendència a sobrevalorar els béns materials, «les realitats visibles tenen tendència natural al no-ser, mentre que les sobrenaturals o invisibles tenen el caràcter de la no-caducitat»;¹⁰ aquesta dualitat se supera per la unitat de vida espiritual en què els mendicants tant van insistir. Hi ha, per tant, una autèntica ànsia per la salvació entre els mercaders de Barcelona de l'Edat Mitjana. La satisfacció, el penediment al final de la vida i els sufragis de misses dedicats als difunts ocupen l'atenció de la *Summa de penitència*.¹¹ «Les ànimes dels difunts són ajudades amb quatre beneficis» —citant Agustí i Gregori—: «amb els sacrificis dels sacerdots, amb les pregàries dels sants, amb les almoines dels qui els estimen i amb els dejunis dels parents.»¹²

9. Jaume AURELL, *Els mercaders catalans al quatre-cents. Mutació de valors i procés d'aristocratització a Barcelona (1370-1470)*, Barcelona: Pagès 1996, p. 226.

10. *Ibid.*, 238.

11. Cf. *SP*, III, 57-59.

12. *Ibid.*, 59.

De la relació pastoral entre fra Ramon de Penyaforç i els mercaders, Josep M. Font i Rius afirma el següent (detall significatiu per a captar el *Sitz im Leben* de la moral): «Més interessant i més suggestiu encara resulta el seu contacte amb les classes mitjanes i populars del país. Amb prou feines podem apuntar-ne alguns trets. Els mercaders i els prohoms de ribera d'aquella Barcelona activa i emprenedora, votada al comerç i als negocis de terra i de mar —d'aquell ambient no tardaria a sorgir-ne el famós llibre del Consolat del mar—, delerosos d'ajustar els seus anhels mercantívols als dictats de la moral cristiana, que no havia previst el plantejament de la nova conjuntura, s'aproparen al convent de Santa Caterina i demanaren a sant Ramon unes orientacions pràctiques com a guia de les seves consciències en el tràfic mercantil a què es lliuraven. D'aquesta petició sortiria el petit tractat *Modus iuste negotiandi cum gratia mercatorum*, malauradament desconegut, però que representà una de les primeres obres de moral professional mercantil que s'escriviren al caliu de la renovació doctrinal portada per l'escolàstica. Podem pensar que el seu contingut devia reflectir la doctrina que sobre contractes i negocis mercantils ens dona la *Summa de penitència*, on podem advertir que l'autor, en formular-la, s'havia inspirat en la realitat fàctica que l'envoltava, és a dir, que havia tingut present la problemàtica d'aquells cercles barcelonins.»¹³

Vegeu ara què diu la *Summa de penitència* sobre les preguntes del confessor en matèria dels pecats capitals, aspecte concret de la pastoralitat penitencial: «Cal interrogar els prínceps sobre la justícia; els soldats, sobre la rapinya; els mercaders i els qui exerceixen arts mecàniques, sobre el perjuri, la mentida, el fur, l'engany i coses semblants. Als burgesos i ciutadans en general, el sacerdot els ha d'interrogar sobre la usura i les pignoracions. Als pagesos, sobre l'enveja i el furt, especialment en els delmes, les primícies, els tributs i els censos.»¹⁴ La *Summa de penitència* també emet el seu judici sobre els impediments o casos de temor i d'excés de confiança dels usurers i dels avars, que solien mostrar un cert rebuig a la penitència: «el temor i l'esperança [entengui's "la presumpció o excés de confiança"] afecten sobretot els usurers i els avars que no volen restituir i que volen atresorar sense fi».¹⁵

13. Josep M. FONT I RIUS, «Ramon de Penyaforç. La santedat al servei de la justícia», *Serra d'Or* 17 (gener 1975) 8. El context vital és important en la teologia moral i en la pràctica de la penitència sacramental, car permet el coneixement de la història de les mentalitats imperants en un determinat moment. Endevinar una determinada comprensió de l'home i del seu món permet de contextualitzar el comportament humà, allò que interpreta, allò que judica i finalment allò que el protegeix dels errors morals o conceptuals. Sempre és important per a la teologia moral el context cultural, car indica allò que la gent d'una societat en pensa, allò que considera moral o immoral, el concepte de la vida i de l'ús de la llibertat, àdhuc allò que hom permet o censura en llur educació.

14. *SP*, III, 35.

15. «Haec duo impedimenta, scilicet timor et spes, retrahunt praecipue usurarios et avaros, qui nihil volunt restituere, et sine fine vellent acquirere: unde comparantur inferno» (*SP*, III, 71).

3. *El gènere literari de la Summa de penitència i la manera com està organitzada (especialment la pastoralitat del llibre Sobre les penitències i les remissions)*

La *Summa de penitència* o *Summa de casos de consciència* recull textos de teologia moral —en ordre a qualificar els aspectes essencials del sagrament—, i dret canònic —en ordre a esbrinar aspectes secundaris de la licitud de la confessió—, que són la base per a una doctrina moral i pràctica, adreçada a la formació de confessors. La *Summa* fou vigent en les catedres durant tres segles.

La *Summa de penitència* de «S. Raimundus de Pennaforte» s'organitza en tres llibres; cada un agrupa matèries diverses i se subdivideix en diversos títols:

El llibre *primer* conté 18 títols. Les matèries que tracta són referents als pecats respecte a Déu, com ara les heretgies, els pecats contra la virtut de la religió i les apostasies: «De simonia», «De iudaeis et sarracenis», «De apostatis», «De iuramento et periurio», «De sacrilegio», etc.

El llibre *segon* conté 8 títols. Les matèries que tracta són els pecats respecte al proïsme: «De homicidio», «De duello», «De raptoribus», «De furtis», «De usuris», «De negotiis saecularibus».

El llibre *tercer* conté trenta quatre títols. Agrupa les matèries sobre els ministres dels sagraments, les penitències i les remissions: «De paenitentis et remissionibus», llibre III, títol. XXXIV, a l'estil d'una *Summa confessorum* sobre vuit temes: què és la penitència; els tres actes de la penitència; les seves tres classes; què és necessari en la veritable penitència; el poder de les claus; les remissions; els impediments; qüestions dubtoses sobre la matèria de la penitència.

Ramon de Penyafort va concebre la *Summa de penitència* com un manual pastoral i doctrinal que ajudés el confessor en el ministeri de la penitència, orientant-lo vers l'objectiu de menar pastoralment el penitent cap «al port del repòs i la serenor eterna».¹⁶

Sota el gènere medieval de la *Summa*, el teòleg *Raimundus catalanus*, professor de dret canònic, ens ha deixat un llegat, no solament de lleis eclesiàstiques degudament ordenades, sinó també un preciós testimoni del bé moral per a la vida de l'Església i del món: una via ètica, és a dir «el camí obert per la misericòrdia divina a la vida reconciliada».¹⁷ El teòleg barceloní afrontà la imperiosa necessitat de la reforma dels costums morals (la via de la penitència sacramental) i civils (la via del dret). El testimoni del llibre tercer sobre les *penitències i les remissions*, inclòs en la *Summa de paenitentia*, representa avui un testimoni de la història de la predicació de la moral sota el significat penitencial, la qual cosa permet de constatar la vida de fe d'un temps, la preocupació pastoral de formar la consciència personal dels cristians medievals i, en definitiva, un camí que cal seguir per a ser deixeble del Ressuscitat.

16. «Ad portum quietis ac serenitatis aeternae» (cf. «Introducció», en *SP*, III).

17. Expressió extreta de l'Exhortació Apostòlica *Reconciliatio et Paenitentia*, 22.

Del que acabem de dir se'n desprèn que la fe té un contingut moral, contingut que una consciència penitent capta ràpidament. Primer la catequesi sobre la fe, després sobre la moral; sempre ha estat així en la pastoral missionera. En aquest sentit, la catequesi i la predicació dels preceptes cristians de l'època raimundina anava configurant l'instrument exacte i precís per a aconseguir la salvació dels fidels. El camí per a anar al cel era presentat en termes clars, precisos i ben delimitats. Entre les obligacions del confessor hi havia la de preguntar al penitent «si sap el *Parenostre*, el *Crec en un Déu* i l'*Ave Maria*. I si no els sap, que l'instrueixi o almenys l'avisí que els aprengui. Que li ensenyi també la manera de confessar-se. Després li dirà que s'assegui humilment als peus del sacerdot sempre que es confessi».¹⁸

La comprensió teològica del pecat que presenta la *Summa de penitència* ve conceptualitzada per la doctrina de sant Agustí: entre la dimensió religiosa del pecat i la dimensió ètica, no sense una certa *via tutior*, la certesa més segura, típica de l'època medieval.¹⁹ En la dimensió ètica o el delictes, el pecat és definit com «les coses il·lícites que ha comès»;²⁰ el pecat és el mal que «hom lamenta i plora» en la penitència.²¹ En la dimensió religiosa, seguint Agustí, el pecat és perdre la caritat perfecta que té Déu, per tant, el pecat fa desaparèixer la caritat;²² seguint Agustí, «els pecats mortals són totes les transgressions del Decàleg. També, alguns són enumerats per l'Apòstol en la carta als Romans».²³ Però «una cosa t'aconsello —adverteix pastoralment—: que no siguis precipitat a judicar que són pecats mortals quan no et consta per un lloc cert de l'Escriptura que ho són. Però pots dir que són pecats i conduir els homes al penediment d'ells; altrament aviat els homes podrien ser portats a la desesperació» (*SP*, III, 22). Noteu que aquesta és una observació curulla de caritat pastoral, molt equilibrada i assenyada.

En la perspectiva del teòleg moralista actual, la seva preocupació pastoral consisteix no tant en la via del dret canònic com a eina de reforma dels costums morals (cosa que féu magistralment Ramon de Penyafort), com en la *integració de la moral en el pla de l'evangelització*. Per això la pastoralitat que intuïm en el manual de confessors de Ramon de Penyafort sembla plantejar una doble perspectiva, una via i una vida: la via moral que ofereix la *Summa de penitència* (via ètica penitencial) i la vida reconciliada per mitjà del sagrament del tribunal de la penitència. Tot seguit exposarem aquestes dues perspectives.

18. *SP*, III, 32: «De modo faciendi interrogationes».

19. *Via tutior*, no en sentit tuciorista o rigorista propi del jansenisme del s. XVII. El tuciorisme medieval no distingia entre dubte de fet i dubte de dret; entre l'obligació de conèixer la llei i el dubte davant un cas particular que obliga a abstenir-se de l'acció, segons aquell axioma que en cas de dubte de la licitud d'una acció el millor és abstenir-se'n: *tenetur scire vel dubitare et pro hoc vitare*.

20. Cf. *SP*, III, 1.

21. Cf. *ibíd.*, 2.

22. Cf. *ibíd.*, 3.

23. Cf. *ibíd.*, 22, referint-se a Rm 1,29-32 i Ga 5,19.

4. *La via moral que ofereix la Summa de penitència (via ètica penitencial)*

La via ètica que presenta la *Summa de penitència* està orientada cap a una via penitencial traspassada per una ètica normativa de tipus jurídic, en el sentit que el confessor-jutge emet un judici en fur intern sobre la vida moral d'un penitent. El criteri de valoració és la quantia de les penes segons els pecats lícitament i vàlidament confessats i absolts: «El penitent és obligat necessàriament a confessar els seus pecats. Per dir-ho amb poques paraules, aquestes tres coses: contrició, confessió i satisfacció, cauen sota precepte.»²⁴

En aquesta via ètica predomina una doctrina teològica de tipus legalista. Per exemple, en l'esfera de la moral casuística sexual i conjugal predomina el grau i la mesura de la culpa. Són els articles dedicats al grau i la mesura de les penes. «Hi ha graus de pecats segons una doble manera. Sobre el mateix pecat, que s'anomena més greu o més lleu segons les circumstàncies en major o menor quantitat, més fortes o més dèbils, en el benentès que la circumstància no canvia el nom del pecat.»²⁵

En la *Summa de penitència* ens hem de situar en una dimensió del pecat i de la penitència més de tipus jurídic que antropològic, en una soteriologia regida pel judici retributiu del premi o del càstig etern: «Les causes que produeixen la contrició són: el record i amb ell el pudor dels pecats comesos; l'abominació de la vilesa del mateix pecat; el temor del dia del judici i de les penes de l'infern; el dolor per la pèrdua de la pàtria celestial i per l'ofensa al Creador; i una triple esperança: del perdó, de la gràcia i de la glòria. Del perdó amb el qual es perdonen els pecats. De la gràcia amb la qual hom obrarà el bé. De la glòria amb la qual serà premiat per les bones obres.»²⁶

La doctrina moral de la *Summa de penitència* concedeix al sacerdot confessor, que amb l'autoritat de les claus lliga o deslliga, un ampli espai per al judici prudencial en l'acte sacramental, i per a discernir cada cas esdevé un jutge espiritual. Així recomana al confessor: «que no li falti la deguda ciència», «diligent indagador, preguntar sàviament i quasi astutament», «que ajudi el penitent amb la seva oració», «que sempre l'ajudi calmant-lo, consolant-lo, promentent-li esperança», «que pateixi en parlar», «que l'ensenyi a perseverar i que vigili.»²⁷

En aquella època —segles XII i XIII— el nivell moral dels bisbes era una mica més elevat que en segles anteriors. El clergat baix augmentà; la seva formació intel·lectual, però, continuava essent molt fluixa, amb freqüent concubinat clerical. L'expansió de la parròquia urbana es multiplica gràcies a l'expansió demogràfica i l'expansió dels burgs. Val a dir que la llei del celibat eclesiàstic era viscuda com un «estira i arronsa» entre legislació eclesiàstica i clergat. Tots

24. Cf. *SP*, III, 14.

25. *Ibid.*, 42.

26. *Ibid.*, 9.

27. *Ibid.*, 30.

els concilis i sínodes van haver d'insistir en la vigència d'aquesta llei eclesiàstica que amb tanta insistència van legislar els canonistes de l'Edat Mitjana.²⁸

L'Església cristianitzà la societat feudal. Això vol dir que tingué la virtut d'aprofitar-se dels elements propis de la societat bàrbara, com ara l'habilitat per a la guerra i els combats, i posar-los al servei de l'expansió del cristianisme estenent els confins dels seus territoris. Penseu en l'ideal del cavaller, en el ritual de ser armat cavaller al servei de les causes i dels ideals de l'empresa religiosa: la defensa de la Cristiandat, la reconquesta de Terra Santa, la reconquesta del territoris hispànics ací a la Península Ibèrica, amb la consegüent coexistència entre cristians, jueus i musulmans.

La predicació penitencial anava en ordre a la confessió, car era una obligació positiva la comunió pasqual i la confessió anyal, com a mínim dels pecats mortals que la consciència acusés, tal com va ser decretat pel Concili IV del Laterà.²⁹

La *Summa de penitència*, si bé a molts anys de distància, pot servir de testimoni del bé moral per a la vida de l'Església i del món. L'eminent historiador Jaume Vicens Vives considera que Ramon de Penyafort, juntament amb Ramon Llull, Francesc Eiximenis i Vicenç Ferrer, ensenyaren als catalans «una ètica i una moralitat, un bon capteniment envers la cosa pública, que no s'ha pogut oblidar a tants anys de distància».³⁰ Per altra banda, remarquem en el sant barceloní tot el que té de fidelitat a la doctrina de l'Església, a l'exercici de la caritat pastoral en el judici penitencial, el paper del sacerdot-confessor pastor i educador, mestre de la veritat enviat a predicar l'Evangelí, foment de misericòrdia divina la feblesa humana del pecador penedit, car «és suficient per a la veritable penitència que hom plori els pecats passats i es proposi seriosament de no tornar a cometre allò que després haurà de plorar».³¹ En definitiva, aquell frare dominic —el jurista del papa Gregori IX— que acompanyà el cardenal Sabina per les diòcesis hispàniques i per la corona catalano-aragonesa en l'aplicació dels decrets del Concili IV del Laterà, sobre fe i conversió dels costums; també en els Concilis Provincials de la Tarraconense, especialment el de Lleida (1229), no féu altra cosa que propagar per les esglésies locals la doctrina evangèlica en matèria *de fide et moribus*.

28. Vegeu, p. ex., «De interrogatione claustralium»: «També pot preguntar-los sobre els tres punts substancials de la regla, o sigui l'obediència, la pobresa i la castedat o continència; que preguntis si sobre aquestes coses o alguna d'elles han faltat. Que preguntis sobre la simonia o altres coses que els religiosos solen cometre més freqüentment. Així mateix, en els clergues seculars, cal investigar especialment aquests pecats: simonia, negocis i altres defectes que cauen sota l'avarícia. També la dilapidació, si porten alguna administració. Semblantment, si assisteixen als oficis diürns, si porten la tonsura clerical i l'hàbit corresponent. També sobre la luxúria i la caceria, les irregularitats i la continència, si es tracta d'un clergue amb ordes sagrats. I encara, si practica l'advocacia, sobre el joc de daus i coses semblants en què solen caure» (SP, III, 35).

29. Cap. 21: «De praecepto annuae confessionis et communionis paschalis», cf. DS, 812.

30. VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, 74.

31. Cf. SP, III, 2.

5. *La vida reconciliada per mitjà del sagrament del tribunal de la penitència. La pastoral penitencial de la veritable confessió*

La *Summa de casos de consciència* és configuradora d'una vida reconciliada i sostinguda en línia pastoral. Sens dubte que l'extensió penitencial de l'època medieval fou propiciada per la meritòria predicació dels ordes mendicants (*non equiter sed pedester*) i per l'estructuració de les *Summae confessorum* sorgides en el segle XIII perquè el confessor confessés bé i el penitent pogués confessar-se correctament.

A Catalunya la *Summa de penitència* tingué una ampla difusió i adaptació en forma d'«exposicions elementals» en ordre a la pràctica penitencial, tant dels confessors com dels penitents, àdhuc dels predicadors en la vida pastoral. Així fou el cas dels tractats catalans «De penitència», que van de sant Ramon de Penyaforç (1239) al bisbe de la Seu d'Urgell, Guillem Arnau de Patau (1364).³²

En la *Summa de penitència* o *Summa de casos de consciència* hi ha una estreta relació entre dret i moral. «Era difícil de distingir l'un i l'altre —assegura Valls i Taberner—. Sota la influència de l'escolàstica, van prendre aleshores una forma casuística, per la qual cosa no és estrany que, en l'aplicació del ministeri sacerdotal de la penitència, adoptés el gènere de la casuística teològica, anomenada *jurisprudència divina*.» I afegeix: «L'exercici ministerial del sacerdot al confessorari presentava moltes semblances amb l'actuació del jutge civil al seu tribunal, la transició de la casuística a la jurisprudència es feia més fàcilment en tant que el dret i la moral es trobaven, freqüentment, en un terreny comú.»³³ Sovint el confessor havia de dirimir en el fur intern algun cas que li era exposat, on eren implicats tant l'aspecte moral com l'aspecte jurídic. Per això les qualitats exigides i el mode d'exercir-les en el ministeri penitencial, Ramon de Penyaforç les defineix en quatre: caràcter de *jutge*, de *pare*, de *metge* i de *doctor*.³⁴

La vida reconciliada que proposa Ramon de Penyaforç és la penitència. El seu valor és la vida recta i la contrició. Els efectes de la contrició són: «La contrició neteja l'ànima dels rastres del pecat, ens allibera de les penes de l'infern, de l'horrible companyia dels dimonis, del vilíssim esclavatge del pecat; restitueix els béns espirituals que el pecat ens havia fet perdre, ens torna a l'associació i comunió espiritual de l'Església i a la participació de tots els béns que en ella s'hi donen; d'un fill d'ira en fa un fill de la gràcia i d'un fill del diable en fa un fill de Déu, i en conseqüència ens fa participants de l'herència eterna.»³⁵

32. Josep PERARNAU, «“De penitència” de sant Ramon de Penyaforç (1239) al bisbe de la Seu d'Urgell, Guillem Arnau de Patau (1364)», *Escritos del Vedat* 7 (1977) 259-298.

33. Ferran VALLS I TABERNER, *Sant Ramon de Penyaforç*, Barcelona: La Formiga d'Or 1996, p. 89.

34. Cf. *SP*, III, 23-29; 30.31.

35. «De effectu contritionis», en *SP*, III, 11.

Els requisits per a una veritable confessió són quatre: amargor de la confessió, rapidesa, integritat i freqüència.³⁶

Els requisits per a una veritable confessió són els següents: que sigui amarga, ràpida, íntegra i freqüent.

a) *Amarga*. Els signes de l'amargor són cinc: «vergonya, humilitat, llàgrimes, una fortalesa que deixa de banda el pudor i inclinació a l'obediència».³⁷

b) *Rápida*. Cinc són les raons per a no dilatar excessivament la confessió: 1) per la incertesa de l'hora de la mort; 2) perquè el qui viu en pecat sempre acumula pecat sobre pecat i, en conseqüència, pena sobre pena; 3) perquè com més es retardi en el pecat, tant més s'allunyarà del Senyor i, en conseqüència, més difícil serà la conversió; 4) perquè, en cas de malaltia terminal, hom amb prou feines pot no sols penedir-se dels pecats, sinó ni tan sols pensar-hi; 5) perquè, si en la vida present no escolta el Senyor que clama, després el pecador clamarà al Senyor i no serà escoltat.

Acaba engrescant el penitent: «Afanya't, doncs, i no ho ajornis dient: "Espera una mica, espera una mica", perquè, com diu Agustí, aquella "mica" no tindrà fi.» Tota pastoral sacramental ha d'incloure el moment que podríem dir «de petició de la llum», amb una breu pregària o una lectura bíblica. Així, el pecador demana la llum i la veritat per tal de reconèixer la malícia i la tenebra del pecat. Acte seguit, l'examen de consciència dels pecats greus de pensament, paraula, obra i omissió comesos, conscientment i deliberada, dels quals hom tingui consciència. Un exhaustiu examen de consciència comunitari ens advertirà d'aquells actes o actituds que altrament passarien desapercebuts.

c) *Íntegra*. S'exigeixen nou coses: voluntària, fidel, pròpia, acusatòria, veraç, nua, discreta, pura, morosa.³⁸ El paradigma usual de la celebració penitencial és l'encontre interpersonal entre el pecador (la part material, amb els seus actes de penitent) i el confessor (la part formal, amb la pregària d'absolució que fa sobre el penitent). Però qui perdona és Déu Pare, per mitjà del ministeri de l'Església. La confessió es fa de viva veu, amb la pròpia boca i essent-hi present; no solament s'ha de dir el pecat sinó també totes les circumstàncies a fi d'expulsar-lo.³⁹ Cada pecat ha de ser confessat per separat, no pas confusament.⁴⁰

36. Cf. «Quae sint necessaria ad veram confessionem», *SP*, III, 23-29.

37. *SP*, III, 23. Noteu que les orientacions pastorals i doctrinals de l'actual *Ritual de la Penitència* (núm. 62) exhorten a una «catequesi sacramental a partir dels ritus». Ho fan en aquests termes: «La catequesi de la conversió cristiana i del mateix sagrament de la reconciliació té un lloc imprescindible en la formació del cristià en qualsevol edat i nivell. Amb tot, hi ha encara la catequesi directament sacramental, és a dir aquella que condueix a la participació activa i fructuosa en la celebració.»

38. Cf. *SP*, III, 25.

39. Cf. *ibíd.*, 26.

40. *Ibíd.*, 27.

El penitent s'ha de «confessar íntegrament, segons la forma explicada, i dient-ho tot»; integritat vol dir acusació detallada «secundum numerum et speciem infimam». ⁴¹ La integritat material fa referència al contingut i valoració objectiva de la culpa comesa subjectivament, almenys percebut com a certesa moral. En l'opinió més comuna i més probable hi ha circumstàncies que poden ser agreujants o atenuants. La integritat formal fa referència a la responsabilitat subjectiva. És la part rellevant de la confessió: el penitent diu tot el que ha de dir, com sàpiga dir-ho i segons les circumstàncies en què es troba, sia per impotència física-mental (en el moribund n'hi ha prou amb la certesa del penediment o reconeixement d'estar en pecat perquè sigui vàlida la confessió, tot i que convé detallar-ne algun sia pel mateix penitent o per indicacions del confessor), sia també per impotència moral (a causa d'inconvenients greus, per dificultats insalvables del moment, etc.).

d) Freqüent. El penitent s'ha de confessar almenys una vegada a l'any: els metges dels cossos han d'assistir els malalts greus, però aquests han de confessar abans els seus pecats als metges de les ànimes. ⁴² Confessar-se davant el propi sacerdot i combregar almenys per Pasqua, havia estat disposat pel Concili IV del Laterà. ⁴³

En definitiva, heus ací un camí pastoral: fer créixer una vida moral a través del ministeri de la *potestas clavium* (cf. Mt 16,19). Lligar i deslligar pot complir una funció evangelitzadora per mitjà de la confessió auricular en el seu *triplex iudicium*: «Dei, Petri in Ecclesia militanti, in curia caelesti». El judici de Déu (judici que purifica l'ànima en la contrició, obre i ningú no tanca), el del sacerdot (autoritat segons el judici de Pere i amb Pere, el poder i jurisdicció eclesial de lligar i deslligar per part de l'Església militant a la terra) i el de la cúria del cel i dels àngels (judici d'aprovació per part de l'Església triomfant en el cel). ⁴⁴

6. *El llibre Sobre les penitències i les remissions remarca l'acció pastoral sobre el penitent en l'acte judicial-sacramental de la confessió. La via ètica de la pastoralitat en la penitència privada*

La penitència privada es va generalitzar al llarg del segle XII. El Concili IV del Laterà (1215), en el capítol 21, dóna per extingit el sistema de penitència tarifada o penitència pública i canònica dels segles VII-VIII, segons la qual la reconciliació venia després del compliment de la satisfacció. En endavant, romandrà la forma penitencial de la Reforma Carolíngia, l'absolució va unida a l'acusació dels pecats.

41. *Ibíd.*, 28.

42. *Ibíd.*, 29.

43. Cf. *DS*, 812.

44. Cf. *SP*, III, 63.

La *Summa de penitència* representa una mena de directori al servei dels confessors. Té, doncs, l'estil de preparació immediata del confessor per a respondre als casos de consciència que els diferents penitents presentaven durant l'acusació privada i auricular. Resultà un útil tractat de teologia moral, superant els anteriors manuals que insistien en les taules de pecats i tarifes de penitències.

La gran novetat i aportació singular de sant Ramon de Penyafort a la doctrina penitencial i la seva disciplina consistí, doncs, a escoltar el penitent i assumir la funció judicial pròpia del confessor, per tal de dirimir en cada cas la responsabilitat moral del penitent. L'admirable mèrit de fra Ramon és saber equilibrar harmoniosament la ciència teològica (doctrina segura on preval el sentit d'absoluta justícia i virtut de la caritat pastoral) amb el saber prudencial (seny i mesura del punt just com a factor de ponderació de les conductes humanes).

En aquest context de desvetllament de la vida espiritual propis del segle XIII, les dones pietoses reclamaren la confessió freqüent i la vida fraterna en el Terç Orde Seglar. En efecte, els membres del Terç Orde demanaven assistència espiritual, consell per a viure honestament les decisions professionals (militars, mercaders, artesans, fidels de totes les classes socials, homes i dones), assegurar-ne l'ortodòxia (sobretot en les zones dominades pels moviments herètics de valdesos i càtars) i en el compliment molt exigent de confessar-se al propi sacerdot i combregar, no un cop a l'any, com era prescriptiu pel Concili IV del Laterà, sinó tres cops a l'any, coincidint amb les tres pasqües: Resurrecció, Pentecosta i Naixement del Fill de Déu.

El Concili IV del Laterà, celebrat sota el pontificat d'Innocenci III, disposà que tots els cristians arribats a l'ús de raó tenien l'obligació de confessar anyalment per Pasqua tots els pecats greus davant el propi sacerdot de la parròquia.⁴⁵ Ràpidament, tant els franciscans com els dominics desplegaren el fervor penitencial sobretot a les grans ciutats. Iniciaren una fecunda tasca pastoral com a confessors degudament preparats pels *Manuals de confessions*. Aquests frares confessors uniren al sagrament de la medicina espiritual —jutges penitencials de fur intern— la tasca educadora de la pedagogia moral i de la direcció espiritual dels penitents: «el sacerdot ha d'escoltar la seva confessió i donar-los consells sobre els seus pecats, i amb advertiments repetits i saludables, indicar-los el camí del penediment».⁴⁶ Continua més endavant amb altres recomanacions pedagògiques que comporta la penitència, com ara la d'«acostumar-se a les bones obres» o que «la remissió dels pecats crea hàbits de bones obres».⁴⁷

45. «Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi paenitentiam pro viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum» (*DS*, 812).

46. *SP*, III, 52.

47. *Ibidem*.

Aquest exercici pedagògic de repetir les bones obres penitencials com un tauló per a agafar-se segur és essencial en aquest llibre III *Sobre les penitències i les remissions*. La prova la trobem en la conclusió del llibre, quan sentència: «no se salvarà el qui ha començat, sinó el qui ha perseverat», recordant Mt 10, 22.⁴⁸

La *Summa de penitència* demana un seguit d'actituds al confessor:⁴⁹ a) el confessor ha de ser discret i entès, «pot preguntar amb cautela si s'ha comès tal pecat»;⁵⁰ b) els consells del sacerdot han de servir per a tres coses: «per a subjectar-se més tolerablement al suplici del judici final», «per a obtenir la prosperitat temporal», «que el cor sigui il·lustrat més aviat per a la penitència»;⁵¹ c) els consells del sacerdot han de procurar en el penitent «acostumar-se a les bones obres» i «crear hàbits de bones obres».⁵²

Recolzat en sant Agustí, la *Summa de penitència* ensenya també que la confessió és un acte judicial («iudiciaria enim potestas hoc expostulat, ut quod debet iudicare, discernat») i que el confessor és «spiritualis iudex», «ut sciat cognoscere quidquid debet iudicare».⁵³ El confessor també haurà d'ajudar pastoralment el penitent «orando», «consolando», «spem promittendo», «et cum opus fuerit etiam increpando».⁵⁴ Finalment, el sacerdot ha d'atendre degudament el valor de les circumstàncies externes que afecten d'alguna manera l'acte moral.⁵⁵ Sant Ramon de Penyafort esmenta un elenc de vuit preguntes relatives a les circumstàncies i casuística sobre les quals el confessor s'ha de fixar; en canvi, sant Tomàs d'Aquino, en la *Summa theologica* només esmenta set circumstàncies. On és la diferència? La diferència rau en el fet que la pregunta *quoties* (quantes vegades) és una pregunta típica del judici penitencial, pel qual el confessor es

48. «Ingrediamur igitur arcam per hanc fenestram, festinantes apprehendamus hanc tabulam, et apprehensam fortiter teneamus, quoniam non qui inceperit, sed qui perseveraverit, salvus erit. Firmemus facies nostras in Hierusalem» (*SP*, III, «Conclusio operis»).

49. El Concili IV del Laterà diu a propòsit del confessor: «sacerdos autem sit discretus et cautus, ut more periti superinfundat vinum et oleum (cf. Lc 10,34) vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat ei praeberere consilium et cuiusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad sanandum —salvandum— aegrotum» (*DS*, 813).

50. *SP*, III, 31.

51. *Ibid.*, 52.

52. *Ibidem*.

53. *SP*, III, 30.

54. *Ibidem*.

55. «Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quilibet, quando. Observet medicamina dando» (*SP*, III, 31). Les circumstàncies més importants que atenyen l'objecte concret volgut o no volgut respecte al subjecte agent són les de nivell antropològic (*quis*, o sigui la causa eficient de qui és el pecador; el *quid*, o sigui l'objecte intrínsec del pecat o delictes) i les de nivell psicològic (*cur*, per què, o sigui amb quin grau de temptació, per què ho va fer, espontàniament, coaccionat condicionat, intenció de danyar, etc.). En un ordre secundari hi ha la causa instrumental (*per quos*, o sigui per mitjà de qui, per a qui i contra qui). Cf. *SP*, III, 31; TOMÀS D'AQUINO, *STh* I-II, q. 7, a. 3.

mostra pastoralment interessat a assegurar la integritat material de la confessió amb el propòsit medicinal d'erradicar un vici: o sigui, les vegades i repeticions del pecat sobretot de fornicació, adulteri, injúries, etc., perquè «la nafra repetida triga més a guarir-se».⁵⁶

El llibre *Sobre les penitències i les remissions* és un exemple de moral aplicativa en l'àmbit del sagrament de la penitència expressat en gènere parenètic.⁵⁷ És a dir, aquell discurs moral adreçat a la voluntat, al canvi del cor, a les disposicions interiors del subjecte, per tal d'exhortar, estimular i amonestar, tendent a millorar l'actitud moral del penitent. Pretén fer bo aquell que és dolent, fer-se millor, si encara hom no és prou bo. La parenesi en context teològic-penitencial exhorta a utilitzar la persuasió, els recursos personals i sacramentals, per tal que, amb l'ajut de la gràcia, el penitent assoleixi un comportament recte i una santedat de vida. «La confessió és la declaració legítima dels pecats davant el sacerdot. I s'anomena confessió perquè és la *fessio* feta ensem, completament i de tots els extrems. De fet, es confessa qui ho manifesta tot.»⁵⁸

Conclusió

«La via ètica i la vida reconciliada» consisteix, segons sant Ramon de Penyafort, a fer penitència, a esforçar-se per seguir els consells del Senyor d'entrar per «la porta estreta».⁵⁹ Fra Ramon és el testimoni d'una vida reconciliada que cal aprofitar per a la pastoral de la moral i del sagrament de la penitència. Així, doncs: «Es diu penitència com una tensió de la pena, de punir, perquè per ell hom puneix les coses il·lícites que ha comès», i en aquest sentit la penitència —com afirma Agustí— «és una reparació del qui es lamenta i castiga en ell mateix allò que li sap greu d'haver comès.»⁶⁰

L'evangelització i tota acció pastoral demana esperit de penitència, de recititud moral, de conversió, de reforma d'estil de vida. L'exemple de vida estimula l'altre a transformar la pròpia vida, exhorta més amb els fets que no pas amb les paraules.

56. *SP*, III, 31.

57. Un dels primers autors cristians que utilitzen el gènere parenètic d'exhortació en la pràctica penitencial és sant Pacià, bisbe de Barcelona, en el segle IV. El seu llibre es diu precisament *Paraenesis ad paenitentiam* o *Exhortatorius ad paenitentiam*. Vegeu «Exhortació a la penitència», en *Escrits de bisbes catalans del primer mil·lenni* (Clàssics del Cristianisme 27), Barcelona: Proa 1992, pp. 71-84.

58. *SP*, III, 14.

59. «Per hanc portam angustam intrare, iuxta consilium Domini, contendamus» («Conclusio operis», en *SP*, III).

60. *SP*, III, 1.

La parenesi en context teològic s'escau en l'àmbit sacramental, en una homilia dominical, en la recepció penitencial del sagrament, en el consell espiritual, en el judici espiritual que fa el confessor. El consell del confessor explicitat com un diàleg pastoral és un mitjà de promoció de reconciliació.

Fra Ramon, que fou un home de consell equilibrat en el camp jurídic ho fou també en el camp pastoral: *cum consilio fratris Raimundi de Pennnaforti, de ordine praedicatorum*, segons resen molts documents diplomataris on ell va intervenir. Fra Ramon fou conegut ja en vida com a «*medicus animarum*». Un home de relació amb mercaders barcelonins, pacificador i àrbitre de conteses eclesiàstiques i civils, fou també en l'àmbit polític conseller del rei Jaume I, del papa Gregori IX, coneixedor dels regnes hispànics del seu temps. Per tot això, hem de valorar el seu testimoniatge de la veritat moral representat en el seu capteniment d'home equilibrat, just i amant del dret, defensor del bé particular, del bé comú i del bé pastoral dels fills de l'Església.

En resum, el sant barceloní, Ramon de Penyafort, de l'Orde de Predicadors, apareix com un canonista magistral, moralista afinat i prudent, conseller de confiança i de saviesa espiritual; com un testimoni del bé moral per a la vida de l'Església i del món. «Mirem Jesucrist —escriu en la conclusió de l'obra *Summa de penitència*—, rei de reis i gran sacerdot, senyor i mestre nostre, i que per l'expressió de la confessió meresquem el dia del Senyor escoltar aquella paraula dolça i inefable d'alegria: Veniu, beneïts, rebeu en herència el regne.»⁶¹

Antoni BABRA I BLANCO
Diputació 231
E – 08007 BARCELONA

61. «Intueamur Iesum Christum, regem regum et sacerdotem magnum, dominum et magistrum nostrum, qui semel ascendens crucem, noluit ultra descendere, sed in ea pro salute nostra animam ponere, nobis relinquens exemplum, ut constanter per varias paenitentiae angustias et labores, necnon si necesse fuerit, per ignominiam passionis, sequamur ipsum ad gloriam resurrectionis, et per confessionis cantilenam, mereamur audire in die Domini dulcem et ineffabilem iucunditatis vocem illam: “Venite benedicti, percipite regnum”, etc. (cf. Mt 25,34). Amen» («Conclusio operis», en *SP*, III).

Summary

This paper seeks to show the significance of Saint Raymond of Penyafort, of the Order of Preachers (1128-1275) on the 400th anniversary of his canonisation (29 April 1601). Christian Europe owes much to the work of the great Christian canonists and moralist preachers, among them Raymond of Penyafort. Leaving aside the *Decretals* which belong to the field of ecclesiastical law, the *Summa de paenitentia* (1229) is his major work in the penitential field. There, he gathers texts on law and moral theology intended for the training of confessors. We seek to bring out the pastoral dimension of the section *De paenitentiis et remissionibus*, the third book of the *Summa de paenitentia*, because it stands today as a testimony of the history of morality in so far as it relates to penitentiality. This brings to light the pastoral concern to shape the personal conscience of Christians of all times and, in fact, to show an ethical way which must be followed by those wishing to be disciples of the Risen One.